

Vallende braakballen van Kerkuil *Tyto alba* op mijn zolder

Arend J. van Dijk

Je zal maar in een huis wonen met een Kerkuil Tyto alba op zolder. Behalve de bekende rotzooi op de vloer en de geregelde krijsende roep rondom huis merk je verder weinig van deze nachtbrakers..... of toch, want vanachter mijn bureau en computer hoorde ik geregeld een zachte plof boven mijn hoofd veroorzaakt door een vallende braakbal. Het ploffen en dus produceren en uitbraken van de bal leek enigszins klokvast en om daar achter te komen heb ik gedurende enkele jaren tijdstippen van neerploffende braakballen genoteerd. En nu kijken of dat wat heeft opgeleverd.

Gebied en werkwijze

Mijn braakbalnotities beslaan de periode september 2012 t/m augustus 2018 toen er lange perioden waren met een Kerkuil op mijn zolder in het gedeelte iets schuin boven mijn bureau. De uil zag en hoorde ik daar zelden, maar bij zolderbezoeken zat hij vrijwel altijd in een op enkele dwarsbalken geplaatste kerkuilennestkast en een enkele keer open en bloot op een van de dwarsbalken zelf, beide 1,5 m onder de nok van het rieten dak. Via het oelebord kunnen uilen de zolder bereiken. Het gaat om de ruime zolder (ca 20 x 7 m en 6 m hoog) in een tot woonhuis omgebouwde boerderij met rieten dak, midden in het landgoed Rheebruggen (400 ha) bij Uffelte, een rustig gebied met kleine loofbosjes, lanen, houtwallen en singels en door Het Drentse Landschap extensief beheerde wei- en hooilanden en roggeakkers. Op de zolder liggen allerlei spullen opgeslagen en het is er donker, alleen via het oelebord en een klein dakraam valt wat licht naar binnen. Bij betreden van de zolder wordt het licht aangedaan en in de richting van de uilenkast gelopen. Aanvankelijk vloog de uil meestal weg naar buiten, waar alarmerende Gaaien of andere vogels duidelijk maakten dat ze de Kerkuil in de smiezen hadden, maar in 2016-18 bleef hij doorgaans in de kast zitten en als je er onder stond hoorde je wat geschui-fel in de kast. Meermalen is waargenomen dat de uil na wegvliegen binnen vijf tot twintig minuten weer in het oelebord verscheen en terug ging naar de nestkast. Kerkuilen zaten ook geregeld in één van de nestkasten in de nok van een halfopen schuur (kapschuur) elders op het erf.

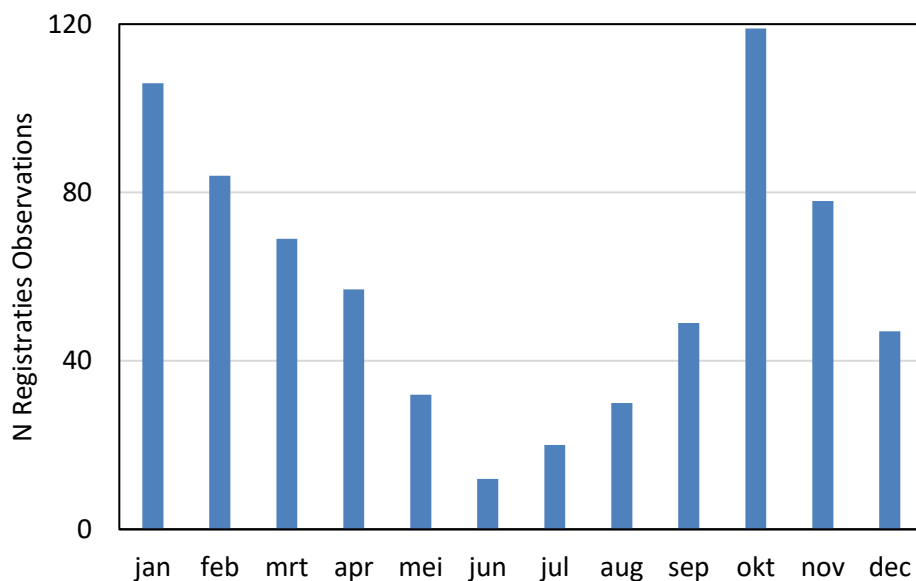
Zodra ik aan mijn bureau zat of in die kamer aanwezig was heb ik tijdstippen van neerploffende braakballen genoteerd, maar ik heb de tijdstippen dat ik aan mijn bureau zat, niet bijgehouden. Dat vond ik te veel van het goede, het moest leuk blijven. In grote lijnen: mijn bureau-aanwezigheid was niet dagelijks en besloeg in maart-juli (broedseizoen) gewoonlijk de periode vanaf 13.00 en in augustus-februari vanaf 8.00 uur. Onduidelijke of twijfelachtige geluiden, wellicht afkomstig

van muizen en dergelijke zijn buiten beschouwing gelaten en dat geldt ook voor de spetterende en soms nadruppelende schijtflatsjen van de uil, alsmede zware ploffen kennelijk van de uil zelf, misschien wel op muizenjacht. Er zitten geregeld bosmuizen en soms rosse woelmuizen en huisspitsmuizen op zolder. Vooral in 2017-18 heb ik op basis van de zwaarte van de plof de massa ervan grof ingeschat door te beslissen groot of klein. Waargenomen tijdstippen zijn omgerekend naar de tijd van zonsopkomst op de betreffende dag en in verband met wisselende weersomstandigheden en lichtsterkte afgerond op kwartieren.

Resultaten

Presentie

Sinds ik ingaande 1996 in Rheebruggen woon hoor je in de nacht steevast jagende Kerkuilen, ook rondom huis. Kerkuilen broeden vrijwel jaarlijks met 1 of 2 en bij uitzondering met 3 paren in Rheebruggen en naaste omgeving met nesten op 200 m tot 1,5 km afstand van mijn boerderij. Ze hebben niet in mijn boerderij gebroed, maar wel in de Kerkuilenkast in de naastliggende kapschuur, waar in 2007, 2011 en 2012 3 tot 5 jongen zijn grootgebracht. In februari 2004 vond ik voor het eerst verse braakballen op zolder ten teken dat uilen binnen waren geweest. In februari 2005 en februari 2007 was dat weer het geval en daarna ingaande september 2012 jaarlijks gedurende langere perioden (tabel 1). Buiten die perioden zijn de uilen niet op zolder opgemerkt maar zaten ze wel geregeld in de kapschuur. Daar roestten ze frequent in 2007 en in 2011-2016 en soms tegelijkertijd met de andere uil op zolder. De kapschuur-uil zat meestal in de nestkast en verraadde zijn aanwezigheid door verse braakballen en schijt en door zich in de kast wat te verplaatsen (schuifelen) als je langs de schuur liep.

Figuur 1. Maandelijks aantal geregistreerde ploffen van vallende kerkuilenballen in Rheebruggen in 2012-2018. *Registrations of falling Barn Owl pellets per month in Rheebruggen during 2012-2018.*

Op basis van cumulatieve braakbalregistraties waren Kerkuilen jaarrond op zolder aanwezig, het meest in oktober (119 registraties, figuur 1). In november-december daalde het aantal. Tussen januari en juni liep het aantal stapsgewijs terug om daarna weer geleidelijk toe te nemen tot in oktober. De geringe presentie in april-september kan er op wijzen dat ze elders broedpogingen hebben ondernomen. In september 2017 werden zes grote slagpennen op zolder gevonden ten teken dat de uil slagpenrui doormaakte.

Tabel 1. Aanwezigheid van Kerkuilen op zolder in Rheebruggen vastgesteld aan de hand van het aantal geregistreerde vallende braakballen in 2012-18. *Presence of Barn Owl with number of dropped pellets.*

Periode	Aantal registraties van vallende braakballen
<i>Period</i>	<i>N observations of dropped pellets</i>
15 sept - 28 nov 2012	91
20 jan - 25 mrt 2013	71
6 - 22 okt 2015	15
2 okt 2016 – 30 mei 2017	210
28 juli 2017 – 19 mei 2018	308
20 jun – 29 jul 2018	28
Totaal Total	723

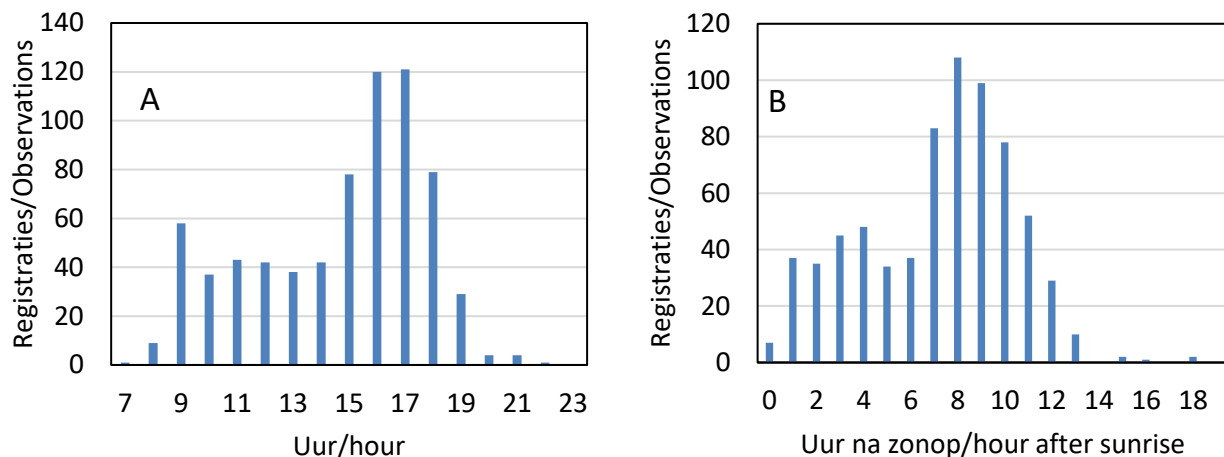
Timing braakballen

Het aantal registraties uit 2012-18 is samengenomen en gesommeerd per klokuur. Braakballen werden uitgebraakt tussen 7.00 uur (op 25 maart) en 22.10 uur (18 september). Zodra het licht werd in de ochtend verschenen de uilen op zolder of ze zaten er al en in de avondschemering taaiden ze weer af. Tussen 9.00 en 19.59 uur werden per uur minstens 30 ballen geregistreerd (figuur 2a), met een piek van 120-121 tussen 16.00 en 17.59 uur. Deze weergave houdt geen rekening met de verschuivende daglengte en daarom zijn tijdstippen omgerekend naar de tijd van zonsopkomst op de betreffende dag. In de eerste zeven uren na zonsopkomst bleef het cumulatieve aantal neerploffende braakballen laag, onder de 48 per uur (figuur 2b). Nu viel de piek tussen 7 en 10 uren na zonsopgang met als hoogste uuraantal 108. De langste perioden vanaf zonsopgang bedroeg 18.01 en 18.18 uur, beide gemeten op 11 april (2017 en 2018).

Volgens Glutz von Blotzheim & Bauer (1980) duurt het minstens 6,5 uur voor een braakbal wordt geproduceerd nadat een prooi is verorberd. Die periode kan langer zijn door grote of meerdere prooien en die kon bij gevoederde Kerkuilen uitlopen van 7,5 tot 17 uren. De periode van minstens 6,5 uren sluit mooi aan bij de plotse toename van geregistreerde uitgebraakte ballen ingaande 7 uren na zonsopkomst en ook de maximale periode van 17 uren past in mijn registraties.

Grote en kleine braakballen

Van 413 braakballen is de grootte ingeschat (57% van de registraties). Het jaarverloop van grote en in mindere mate ook kleine braakballen komt in grote lijnen overeen met die van alle ballen in figuur 1, maar het verloop van kleine braakballen is vlakker. De maand april springt er uit door relatief veel grote (31) en kleine (21) ballen. Kleine scoorden verder relatief hoog in januari (33) en grote laag in oktober (21). Het verloop van registraties per klokuur en ten opzichte van zonsopkomst komt bij grote ballen sterk overeen met dat van alle braakballen, terwijl kleine ballen in beide verdelingen een gelijkmatig verloop laten zien. Het lijkt er daarmee op dat grote braakballen de toon zetten in het dagverloop en dat kleine ballen vooral vroeg op de dag vaker voorkomen.

Figuur 2. Ploffrequentie van vallende kerkuilbraakballen in Rheebruggen in 2012-2018 per klokuur (a) en per uur ten opzichte van de zonsopkomst (b). *Dropping moment of Barn Owl pellets in Rheebruggen in 2012-2018 in the course of the day (a) and relative to the sunrise (b).*

Aantal braakballen per dag

Kerkuilen produceren doorgaans één of twee, gemiddeld 1,4 braakballen per etmaal, maar onder voedselrijke omstandigheden kan dit oplopen tot drie (Glutz von Blotzheim & Bauer 1980). Het blijkt dat Kerkuilen ook tijdens de jacht elders braakballen kunnen deponeren. In mijn geval komt daar nog de onzekerheid bij dat ik lang niet altijd volledige dagen heb waargenomen. In Rheebruggen is op 463 datums waargenomen dat er op 287 datums één braakbal viel, op 132 datums twee, op 40 datums drie en op 4 datums vier braakballen. Dit komt neer op gemiddeld 1,48 braakballen per datum, wat overeen komt met gemiddelde van 1,4 in de literatuur. Er zitten echter nog meer haken en ogen aan mijn gegevens. Zo valt het niet uit te sluiten dat er soms twee uilen op zolder hebben gezeten. Ik heb dat niet waargenomen, maar vier tijdstippen van vallende braakballen lagen 2 tot 4 minuten na elkaar en negen 6 en 11 minuten. Vijf van deze waarnemingen vielen in januari 2017. Negen maal viel eerst een grote bal, daarna een kleine, twee maal was dat andersom en tweemaal waren beide klein. Niet uit te sluiten valt dat een braakbal soms in twee delen werd uitgebraakt of dat er iets anders viel dan een braakbal bijvoorbeeld een prooiroest of een kleine niet spetterende schijtflats.

Conclusie

Ondanks de onzekerheden heb ik het doel van mijn registraties bereikt: ‘mijn’ Kerkuilen blijken aardig klokvast met ballen braken. De meeste worden in de (na)middag geproduceerd of te wel tussen 7 en 10 uren na zonsopkomst en dat sluit aan bij de periode van minstens 6,5 uur die genoemd wordt voor het produceren van een braakbal. Het is wat wennen dat ik niet meer plichtmatig de tijdstippen van neerploffende braakballen hoeft te noteren..... en of de duvel er mee speelt, in oktober-december 2018 had ik geen kerkuil op zolder!

Summary: van Dijk A.J. 2018. Pellet production during daytime by Barn Owl *Tyto alba*.

In 2012-2018 in Rheebruggen, Uffelte, Drenthe, I recorded 723 Barn Owl pellets, falling upon the ceiling of my office (table 1). The owl was roosting in the attic and I wrote down time of dropping and estimated the size (large or small) of the pellet. The observation periods were not exactly recorded but usually I was present in the office from 13h00 onwards in Feb-July and from 8h00 in Aug-Jan. Droppings were recorded in all year, with maxima in October and January (fig.1). Over the day pellet dropping was noticed between 9h00 and 18h59, peaking between 15h00 and 18h59 (fig. 2a). Most pellets fell between 7 and 10 hours after sunrise, which corresponds to the at least 6.5 hours it takes a Barn Owl to produce a pellet. The average of 1.48 pellets per day must be regarded as a minimum.

Literatuur

- Glutz von Blotzheim U.N. & Bauer K.M. 1980. Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden.
De Jong J. 1983. De Kerkuil. Kosmos Utrecht.

Adres: Anserweg 8, 7975 PB Uffelte, arend.vandijk@sovon.nl

Foto 1. Kerkuil in Rheebruggen, Uffelte op 3 augustus 2007 (Gijs van Dijk). *One of the Barn Owls in Rheebruggen.*